

O ÎNCERCARE DE TRADUCERE A „CAPITALULUI“ DE KARL MARX ÎN COLOANELE SĂPTĂMÎNALULUI „OMUL“ DIN ARAD

AUREL LAZĂR

Referindu-se la metodele de guvernare ale burgheziei, Lenin arăta în 1910 că „în toate țările, burghezia elaborează, în mod inevitabil, două sisteme de cîrmuire, două metode de luptă pentru apărarea intereselor ei și pentru menținerea dominației ei, metode care cînd alternează, cînd se împletesc între ele în diferite combinații. Prima este metoda violenței, metoda refuzării oricăror concesii mișcării muncitorești, metoda sprijinirii tuturor instituțiilor vechi și perimate, metoda respingerii categorice a reformelor... A doua metodă este metoda «liberalismului», a unor pași în direcția dezvoltării drepturilor politice, în direcția reformelor, a concesiilor etc.”¹.

În România metodele violente de guvernare erau cunoscute și aplicate încă înainte de izbucnirea crizei din 1929—1933, dar ele au luat amploare în această perioadă. Pentru a împiedica publicarea unor materiale care să arate adevărata față a regimului burghezo-moșieresc, Legea amnistiei delictelor de presă și Decretul de grațiere din aprilie 1933 excludeau delictele comise prin presă pedepsite de legile din 19 decembrie 1924 și 2 aprilie 1930.

Situația era agravată și de starea de asediu decretată în noaptea de 6 februarie 1933, completată cu Ordonanța nr. 2 a Corpului 2 Armată din 11 februarie 1933, prin care se dizolvau 12 organizații conduse de partid, între altele Birourile juridice comuniste, Ajutorul roșu și Ajutorul muncitorilor români, îngreunându-se în acest fel atât asistența juridică, cît și materială pentru cei arestați din motive politice.

La legiurile draconice antidemocratice, la starea de asediu se adăugau: reprimarea sîngeroasă a ridicării proletare din februarie 1933, arestările pentru propagandă subversivă, creșterea numărului proceselor politice, intensificarea cenzurii și a violenței.

În această perioadă de teroare, sfidînd amenințările, un grup de intelectuali din Arad (Romulus Drăgan, Ionel Filipaș, Dimitrie Roșu și Sigismund Katz) iau hotărîrea editării săptămînalului „Omul“, în coloanele căruia s-a încercat traducerea integrală a *Capitalului* de Karl Marx. Primul număr

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 16, București, E.S.P.I., 1957, p. 348.

apare la Arad în ziua de 5 martie 1933, în patru pagini, format 42/29 cm. În 16 aprilie 1933, în numărul dublu 7—8, se începe editarea traducerii *Capitalului*, fapt care provoacă suspendarea imediată a săptămînalului.

Încercarea traducerii integrale a *Capitalului*, în coloanele săptămînalului „Omul” din Arad, este inedită, în sensul că studiile de pînă acum referitoare la această problemă nu o menționează. Cauza constă în faptul că săptămînalul a fost cunoscut doar de un cerc restrîns de cititori, datorită tirajului său mic (1 000 de exemplare), periodicității neregulate, cît și vieții sale scurte — 5 martie—16 aprilie 1933 —, perioadă în care au apărut șase numere în patru pagini și un număr dublu (7—8) în șase pagini. Cu toate acestea, publicația este menționată de Nestor Covaci² și de Gh. Ciuhandu³ în cîte un repertoriu bibliografic cu privire la presa românească din Arad.

Săptămînalul „Omul” a apărut în perioada crizei economice din 1929—1933, cînd la Arad erau editate 59 de publicații periodice noi, la care se adaugă un număr de 33 de periodice cu o dată de apariție anterioară anului 1929, unele fondate în secolul trecut. Apariția sa este salutată cu multă căldură de cotidianul local „Știrea” în următoarea notă: „Duminică 5 cor. a apărut un nou ziar românesc, «Omul», editat de un grup de tineri idealiști, care au înțeles necesitatea de a avea la Arad mai multe ziare, dată fiind situația înfloritoare de care se bucură presa minoritară, care numără cîteva cotidene. Ziarul «Omul» apare săptămînal și are un format simpatice. Conținutul promițător. Apreciind și noi răspîndirea cuvîntului scris în această localitate, salutăm cu bucurie apariția noului confrate, căruia-i urăm succes și viață lungă”⁴.

Apariția săptămînalului „Omul” este legată de un moment deosebit în efortul intelectualității românești din Arad de a aduce publicistica locală în raport direct proporțional cu factorul demografic din oraș și județ, evident majoritar românesc, atrăgînd masele muncitoare, țărani și intelectuali, prin conținutul său variat. Editarea acestui săptămînal reprezintă însă un eveniment ce trece peste o cauză strict locală, deoarece se integrează în problematica ce o ridicau evenimentele care frămîntau întreaga lume de atunci.

Veștile despre teroarea hitleristă dezlănțuită în toată Germania provoacă indignare în rîndurile majorității intelectualității românești, care protestează energic în coloanele presei de stînga. Un astfel de protest îl oferă scrisoarea unui grup de intelectuali (F. Aderca, Camil Baltazar, Ury Benator, Gh. Călinescu, Șerban Cioculescu, N. D. Cocea, Ion Iancovescu, Barbu Lăzărescu, Zaharia Stancu, A. Toma, Cicerone Teodorescu și alții), publicată în „Dimineața” din 13 aprilie 1933. „Convinși că protestul nostru — glăsuia

² Nestor Covaci, *Scurtă contribuție bibliografică cu privire la presa și periodicele românești din Arad*, în „Hotarul”, an. IV, nr. 5, Arad, mai 1937, p. 223—226.

³ Gh. Ciuhandu, *Congresul cultural al Aradului*, în „Hotarul”, an. V, nr. 1—2, ian.—febr., Arad, 1938, p. 29—31, și în „Biserica și școala”, Arad, an. LXX, nr. 4, 23 ianuarie 1938, p. 29—31, unde autorul prezintă periodicele românești din Arad într-un tablou sinoptic.

⁴ „Știrea”, an. 3, nr. 303, Arad, 9 martie 1933, p. 3.

scrisoarea de protest — va găsi și în opinia publică din România un deplin răsunet, cerem tuturor adeviziunea pentru acțiunea noastră, celor ce văd în antisemitism și fascism o întoarcere la barbarie și îi chemăm să-și unească glasul lor cu al nostru”⁵.

În această perioadă de orientare spre stînga, apare săptămînalul „Omul”, rezultat al frămîntării intelectualilor din Arad, ce se integrează în frămîntarea care a cuprins întreaga intelectualitate progresistă din țară.

Iată de ce însăși alegerea titlului săptămînalului arădean reprezintă un gest energetic împotriva violențelor fasciste, un act generos de umanitate ce opunea urletului — vocea rațiunii, iar fiarei — „Omul”.

În momentul apariției săptămînalului „Omul”, întreaga presă era preocupată de incendierea Reichstagului, eveniment petrecut în 27 februarie 1933. Anumite ziare publicau sloganurile hitleriste, oferite de agențiile de presă germane, potrivit cărora „focul a fost pus de comuniști”. Grupul de la „Omul”, conștient că incendiul a fost provocat de hitleriști în vederea organizării represaliilor împotriva comuniștilor — cei mai reductibili adversari în alegerile generale, ce se anunțau în martie 1933 —, afirmă răspicat, în primul său număr, că incendierea Reichstagului „e opera lui Hitler, care pînă ieri era vegetarian; azi în curs de transformare în carnivor. Cancelarul Hitler vrea să facă pe dictatorul în Germania... La urma urmei, care mai era rostul Reichstagului, dacă reprezentantul națiunii este robul unei dictaturi?”⁶.

Alegerile din Germania din 7 martie 1933 i-au dat lui Hitler 43,9% din mandate. Săptămînalul „Omul” sesizează falsul alegerilor, arătînd în numărul din 12 martie 1933 că „succesul lui Hitler s-a dovedit cu baioneta”⁷. În același număr, D. Roșu, referindu-se la aceste alegeri, în care comuniștii și în general stînga, cu toată teroarea, au obținut un important număr de voturi, remarcă: „Alegerile recente au arătat că un curent de stînga există cu toate reprimările lui Hitler”⁸.

Teroarea din Germania hitleristă mai arăta că această țară pășea spre săvîrșirea celei mai mari violențe, genocidul, crima de război, în vederea cuceririi supremației mondiale. Această trecere de la teroarea internă la război este subliniată de săptămînalul „Omul”, în numărul din 12 martie 1933, în felul următor: „Azi Hitler se sprijină pe baionetă căutînd să înăbușe în interior orice gînd de libertate, iar în afară să ajungă la hegemonia de altă dată...”⁹.

Constatînd cu amărăciune că politica conciliatoare anglo-franceză față de statele fasciste, revizioniste și doritoare de război nu poate să salveze pacea, manevrele acestei politici (în speță acțiunea diplomatică de atunci a premierului englez MacDonald la Roma) trezind „un rîs sarcastic din partea dușmanilor păcii”, grupul de la „Omul” ajunge la concluzia, pe care o afirmă

⁵ „Dimineța”, 13 aprilie 1933, p. 9.

⁶ „Omul”, an. I, nr. 1, Arad, 5 martie 1933, p. 1.

⁷ Vezi „Omul”, an. I, nr. 2, 12 martie 1933, p. 1.

⁸ Ibidem, p. 1 și 3.

⁹ Ibidem.

curajos și răspicat, că „singurul determinant întru susținerea păcii în Europa este comunismul, pe o scară mare în Germania”¹⁰.

Această poziție procomunistă lovea și în susținătorii lui Hitler din țara noastră, care amenințau mereu cu „pericolul comunist”, declarînd adesea că ziua de mîine va aduce și la noi alternativa victoriei comuniste sau a celei naționaliste. De altfel, grupul de la „Omul” respinge hotărît șovinismul și naționalismul, vehiculate de legionari și cuziști cu toată gama lor de violențe. Acest grup consideră că „ideile de naționalism și patriotism exploatare de fariseii neamurilor ce întreprind un comerț rentabil pe aceste idei devin pivoți de exploatare a buneii credințe”¹¹. „Ori — continuă săptămînalul —, ajunge să te bați pe piept că ești naționalist mare sau patriot și apoi să faci pe călăul care spumegă înaintea unei spînzurături imaginare, unde promiți spectacole de limbi alungite și ochi ce nu-și află locul în orbitele căpățînei și s-a făcut, ești aplaudat, venerat — limita dorințelor tale”¹². Din acest tablou sumbru nu este greu să recunoaștem pe fasciștii din țară, care prin demagogie și violență își inaugurau politica de trădare națională, arătîndu-și supunerea și admirația față de Italia și Germania fasciste, încurajînd tendințele revanșarde și revizioniste ale Ungariei horthiste.

Din analiza poziției săptămînalului „Omul” din Arad, față de problemele majore care frămîntau lumea în perioada ce a urmat imediat venirii lui Hitler la conducerea Germaniei, reiese că cei ce formau grupul redacțional au combătut prin scrisul lor fascismul străin și din țară, opunîndu-i ideile înaintate privind menținerea păcii în lume, apărarea civilizației umane, a integrității teritoriale a României, grav amenințată de fascismul revizionist extern.

Orientarea spre stînga a multor intelectuali români s-a datorat și apropierii lor de operele clasice ale comunismului științific (care au fost primele arse în Germania). În acest context trebuie analizată și încercarea traducerii și publicării integrale a *Capitalului* de Karl Marx în coloanele săptămînalului „Omul” din Arad. Traducerea *Capitalului* este precedată de un articol — inedit — aparținînd traducătorului, Sigismund Katz, închinat comemorării a unei jumătăți de veac de la moartea clasicului comunismului științific¹³. În acel articol, autorul citează un pasaj din capitolul al XIII-lea al *Capitalului*, în care Karl Marx descrie soarta proletariatului englez din industria bumbacului între anii 1834—1843. Aspectele descrise de Karl Marx în pasajul citat¹⁴ nu erau necunoscute proletariatului din România, condițiile sale de viață fiind asemănătoare. De altfel, articolul apărut în martie, luna comemorării morții lui Karl Marx, a fost citit și de

¹⁰ „Omul”, an I, nr. 2, 12 martie 1933, p. 1 și 3.

¹¹ R. Drăgan, *Exploatarea ideilor de naționalism și patriotism*, în „Omul”, an. I, nr. 5, 2 aprilie 1933, p. 3.

¹² Ibidem.

¹³ „Omul”, an. I, nr. 4, 26 martie 1933, p. 3.

¹⁴ Vezi pasajul complet în Karl Marx, *Capitalul*, vol. I, 1948, p. 416.

muncitorii din Arad, unde la Fabrica „Astra” erau în grevă datorită masivelor concedieri¹⁵.

Dar articolul mai este important și prin aceea că anunță încercarea traducerii întregii opere monumentale a *Capitalului*, prin părerea exprimată de autor că „dacă operele sale (ale lui Karl Marx — *n.m.*) ar fi accesibile publicului cititor, s-ar îndrepta multe erori și multă reavoință, în discuția despre meritele sale”¹⁶. Finalul articolului reprezintă un cald omagiu adus lui Karl Marx: „Etern și neatins însă va rămîne meritul său, că a dat clasei muncitorești conștiința de sine și dreptul de a fi privit ca orice alt om, pe care hazardul a vrut să se nască într-o altă pătură socială”¹⁷.

Încercarea traducerii integrale a *Capitalului* este inaugurată în numărul dublu (7—8) din 16 aprilie 1933, ultimul număr al ziarului, deoarece această încercare îi va aduce suspendarea din partea Parchetului Arad: „În numărul de față începem cu publicarea traducerii operei monumentale a lui Karl Marx «Capitalul». Traducerea e făcută de dl. prof. S. Katz, atît după metoda pur științifică, cît și cu scopul exclusiv științific, anume să citească și intelectualul român acea operă și să-și formeze părerea sa temeinică pe această bază, iar nu pe baza anumitor concepții ale terților”¹⁸.

Textul din *Capitalul* apare în pagina a patra, ocupînd trei coloane ale unei jumătăți de pagină, cu specificația „va urma”, fapt ce completează informația din pagina I, privind încercarea traducerii întregii opere.

Comparînd traducerea lui S. Katz cu traducerile integrale apărute în limba română în anii: 1947, 1948 și 1966, descoperim, pe lîngă unele limite ale ei, provenite din necunoașterea anumitor termeni consacrați (întrebuințază *formă socială* în loc de *orînduire socială*; *feluri de întrebuintare*, în loc de *moduri de întrebuintare*; *știința mărfurilor* în loc de *merceologie*; *ceva comun* în loc de *element comun*), și o serie de termeni traduși în așa fel încît să fie accesibili și lipsiți de echivoc pentru cititorii de atunci (*articol de consumație* față de *obiect de consumație*; *din două puncte de vedere* față de *dublu aspect*; *totalitate de însușiri* față de *totalitate de proprietăți*; *se realizează în cursul istoriei* față de *operă istorică*, sau *opera dezvoltării istorice*; *vax de ghetе* în loc de *unsoare de ghetе* sau *cremă de ghetе*).

Pentru a fi mai accesibilă traducerea noțiunii de valoare de întrebuintare, S. Katz introduce în text definiția dată acesteia de John Locke, în sensul că valoarea de întrebuintare are însușirea satisfacerii unei nevoi omenești, definiție pe care traducătorul o ia din pasajul citat din John Locke de către Karl Marx în subsolul operei sale¹⁹.

¹⁵ Greva apare menționată în presa vremii (locală și centrală).

¹⁶ „Omul”, an. I, nr. 4, 26 martie 1933, p. 3.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ „Omul”, an. I, nr. 7—8, 16 aprilie 1933, p. 1.

¹⁹ „Omul”, an. I, nr. 7—8, 16 aprilie 1933, p. 4, col. 2. Definiția dată de J. Locke apare în nota nr. 4 din Karl Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. P.C.R., 1947, p. 70; *idem*, ed. P.M.R., 1948, ed. II, și Marx-Engels, *Opere*, vol. 23, București, Edit. politică, 1966, p. 50.

Textul tradus de S. Katz este valoros deci prin precizia și accesibilitatea sa, iar intenția sa de a traduce în întregime *Capitalul* este un temerar act de cultură, încă neîncercat pînă atunci, și totodată un act politic, ce reflectă atitudinea procomunistă a grupului de la „Omul”. În general, pentru intelectualii progresiști din România, cuvîntul de ordine era apărarea „liniei Descartes”, deoarece filozoful francez era socotit de fasciștii din țară ca „părintele democratismului modern”²⁰, fiind mereu atacat de teoreticienii lor, trăiriștii și gîndiriștii. Încercarea traducerii integrale a *Capitalului* în coloanele săptămînalului „Omul” din Arad arată că grupul din jurul acestei publicații a trecut spre stînga, depășind linia Descartes, apropiindu-se mult de teoria revoluționară a proletariatului, pe care urmăresc să o răspîndească în forma ei pură, „iar nu pe baza anumitor concepții confuze ale terților”²¹.

---

²⁰ N. Gogoneață, *Nocivitatea teoriilor fasciste-legionare și lupta de idei în filozofia românească din perioada interbelică împotriva curentelor iraționaliste*, „Analele Inst. de istorie a P.C.R.”, nr. 2, 1963, p. 24.

²¹ „Omul”, an. I, nr. 7—8, 16 aprilie 1933, p. 1.